

Стилістичні особливості засобів словотвору

Способи словотворення

	Способи	Як утворюють слово	Приклади
МОРФОЛОГІЧНІ	Префіксальний	за допомогою префікса	<i>недруг</i> (префікс не- + корінь - друг), <i>прадід</i> (префікс пра- + корінь - дід)
	Суфіксальний	за допомогою суфікса	<i>глибина</i> (корінь глиб- + суфікс -ин-), <i>будівельник</i> (корінь буд- + суфікси -ель-, -ник-)
	Префіксально-суфіксальний	одночасно за допомогою префікса та суфікса	<i>навушник</i> (префікс на- + корінь -вуш- + суфікс -ник)
	Усічення	відкиданням суфіксів	<i>перехід</i> (від <i>переход-ити</i>); <i>вигін</i> (від <i>виган-яти</i>)
	Складання	поєднанням основ або їхніх частин	<i>чорнозем</i> (чорн-а + зем-ля), <i>військкомат</i> (військ- овий + ком- ісарі- ат)
НЕМОРФОЛОГІЧНІ	Морфолого-синтаксичний	через перехід слова з однієї частини мови в іншу	<i>майбутнє, пальне</i> (іменники, утворені від прикметників)
	Лексико-синтаксичний	злиттям сполучень слів в одне слово	<i>перекотиполе, зірвіголова</i>
	Лексико-семантичний	переосмисленням слів	<i>Гончар</i> (назва професії → прізвище), « <i>Сокіл</i> » (назва птаха → назва хокейного клубу)

Увага! Щоб правильно визначити спосіб словотворення, потрібно уважно визначити твірне слово:

подорожній ← дорожній ← дорога.

Слово подорожній утворено префіксальним способом (подорожній «мінус» дорожній = **по-**, це префікс); слово дорожній — суфіксальним (дорожній «мінус» дорога = **-н(ій); -н-** — це суфікс).

Стилістичні особливості засобів словотвору

Префікси

- **пра-, па-, уз-, су-, воз-**
надають словам урочистого відтінку: **пра**основа, **паморозь**, **уз**голів'я, **суголо**сся, **супок**ій, **сум'**яття, **воз**радуйся, **воз**величити;
- **анти-, архі-, екстра-, псевдо-, ультра-, екс-**
надають словам книжного відтінку: **анти**народний, **псевдо**патріот, **архі**важливий, **екстра**чорний, **псевдо**справедливість, **ультра**правий, **екс**дружина;
- **пре-**
виражає збільшену міру ознаки: *премудрий, преважлива.*

Суфікси

- **-ищ-, -їщ-, -иськ-, -їськ-**
зневажливе, згрубіле значення слів; несхвалення, осуд, презирство: «Кривди вона вам не зробила ніколи, тільки що тим язичи**щ**ем мо-лола» (І. Франко); Федько *вовчи**ськ**ом* заходить до хати (А. Дімаров).
- **-л-**
елементи емоційного забарвлення з негативним відтінком: Нащо воно здалось тобі
Таке *страховид**л**о?* (П. Глазовий).
- **-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -усіньк-, -юсіньк-, -ик, -ичок, -чк-, -ечк-, -иц-**
зменшувально-пестливі суфікси: *маленький, тонесенький, чистісінький, коник, коничок, доріжечка.*
- **-нн(я), -тт(я), -ізм**
суфікси книжного забарвлення; утворюють абстрактні поняття, збірні, віддієслівні іменники: *зізн**ання**, каятт**я**, конструктив**ізм**.*

Словоскладання

- може надавати іронічного забарвлення (ЗМІ): *бюрократ-перевер-тень, спонсор-олігарх, дармоїд-корупціонер;*
- підкреслення інтенсивності дії, ознаки: *роблю-роблю, мудрий-пре-мудрий, сиднем сидіти.*

Складання основ

властиве всім стилям мови, але найбільш поширене воно в офіційно-ділових, наукових і публіцистичних текстах (книжна лексика): *демократія, макроекономіка, мікросвіт*.

Абревіатури

можуть набувати емоційного забарвлення:

Тільки реальна громадянська сила з місцевою пропискою, представлена не однією тисячею незгодних із країною «*ДеНеРе*» на центральній площі Донецька, зможе радикально змінити ситуацію («Український тиждень»).

Перехід однієї частини мови в іншу

Скупий платить двічі.

Старе проти *нового*.

Уряд працює на *майбутнє*.

Практичні завдання

1. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть слова із суфіксами та префіксами, які надають словам і мовленню стилістичного забарвлення. Виділіть ці морфеми і поясніть їхню стилістичну роль.

1. Сонечко племенисте гралося в небі вітрець жвавенько хитав деревами що попадалися де-не-де по дорозі і шумів у міських садочках (Марко Вовчок).
2. Як гляну на тебе – така ти невеличка моя перепеличко а голосочок-то який! Тонесенький милесенький такий! (Л. Глібов).
3. Із якого ти саду чудовая роже? Тебе й морозище зв'ялити не може! (А. Кримський).
4. Все те що мало згоріти згоріло тільки сумно чорнів обпалений комин та осінній вітрисько бабрався в попелі, вишукуючи поодинокі жарини (А. Дімаров).
5. Пристосувавшись до сезонного живлення і розмноження кити утворили кілька біологічних груп (З посібника).
6. Все ніби в колі віковим любов розлука весни грім все ніби вогкості луна прадавня тиха таїна (А. Малишко).
7. Попоходиш за плугом попотягаєш чепіги то й зрозуміло втома бере своє (О. Ковінька).
8. Ой у полі три криниченьки, любив козак три дівчиноньки (Нар. творчість).

2. Якого емоційно-експресивного забарвлення надають текстам словотворчі засоби?

А

«Дорогий синочку Петрусику! Уже сьома днинка, як ти від нас ту-ту в піонертабір, і ми так хвилюємося, бо ж ти вперше без матусеньки й татусенька. Будь цяця, мий рученятка, не їж ніякої каки, а то в тебе заболить животик. А головне, не дружи з поганими, невихованими дітками — вони навчать тебе всяких дурниць. Будь здоровенький!»

«Шановні Петрусикові матусенько й татусеньку! Поспішаю потішити, що ваш синочок поки що живенький та здоровенький. Дуже жвавенький хлопчинка. У перший же вечір він закоротив двигунчика, і ми досі сидимо без світла, ремонтник обійдеться нам у триста п'ятдесят два карбованчики. Має дуже великий потяг до природочки — у лісочку він розпалив багаттячко, від якого згоріло 2,5 га сосничка, в результаті чого нам подано рахуночок на 3271 крб 14 коп. До того ж він знає дотепненькі анекдотики, від яких червоніє навіть наш сторож (котрий, до речі, за неперевіреними даними, постачає Петрусика самогончиком). Уранці намагався провести з Петрусиком виховну бесіду, на що він обіцяв зробити анонімочку, від якої наш табір неодмінно прикриють. Після такої розмовоньки я написав заявочку про звільнення за власним бажаннячком. З табірним привітиком комендантик Давидюк-Вовченко.

Постскриптом. Вашого посланнячка Петрусикові ще не віддав – він туп-туп з динамітиком на ставочок глушити рибоньку» (Газ.).

Б

Моє сонечко, моє житечко,
Моє небонько, моє літечко,
Моя веснонько, моя зимонько,
Моя радосте і сльозинонько,
Моя ніжносте, моя совісте
І гіркотонько, і медовосте!..
[...]
Моє серденько, моя спрагонько,
Моя доленько, моя правдонько.
Моя спеконько, моя зливонько,
Моє озеро, моя прірвонько,
Чистий квіте мій, росна рутонько.
Вічний суде мій і спокутонько!..

Ти мене заклени,

Щоб довіку було, як тепер,
Щоб, спіткнувшись об час,
Янгол наш не замовк і не вмер,
Щоб до скону обом
На єдину молитись зорю,
Щоб щоночі ти чув,
Як нетлінно тобі говорю:
«Світлий князю мій, господине мій,
І найперший мій, і єдиний мій!
Моя стежечко, моє поленько,
Моя силюнько і опоронько,
Моя звабонько невпросимая,
Моя свічечко негасимая,
Моя свячена вербна гілочко,
Моє дихання, моє тілечко!..» (Н. Матюх).

3. Запишіть пестливі варіанти звертань, поширених у вашій родині. Прокоментуйте словотворчі засоби.

Рекомендовані джерела

- Авраменко О., Чукіна В. Стилїстика сучасної української мови. 10–11 класи, Грамота, 2008. 256 с.
- Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови, 2000. 248 с.
- Хворостяний І. Українська мова: лайфхаки, Ранок, 2019. 288 с.